

I Erfrecht algemeen

1 Erfrecht

Wat is erfrecht? Wat is de nalatenschap?

Het erfrecht treft men aan in Boek 4 van het Burgerlijk Wetboek (BW) en het kan worden gezien als een onderdeel van het vermogensrecht dat de overgang van de nalatenschap van een overleden persoon regelt. De nalatenschap moet in dit verband worden gezien als het geheel van goederen en verplichtingen, het vermogen van degene wiens overlijden het betreft.

Overige relevante regels

Ook buiten Boek 4 van het BW worden regels aangetroffen die nauw verband houden met het erfrecht. Zo kan onder meer worden genoemd titel 7 van Boek 3 van het BW ('Gemeenschap'), het afstammingsrecht uit Boek 1 van het BW, maar ook de Wet op het centraal testamentenregister of de Wet op de lijkbezorging. Het huwelijksvermogensrecht is in die zin van belang dat de omvang en de samenstelling van de nalatenschap van de gehuwde erflater mede wordt bepaald door het geldende huwelijksgoederenregime. Het huwelijksvermogensrecht gaat vóór het erfrecht.

Ook de schenking

Vanzelfsprekend houdt ook de schenking verband met het erfrecht. Het schenken geschiedt vaak vooruitlopend op het erven. 'Met de warme hand', zo kan worden gesteld. Voorts is de schenking van belang met het oog op erfrechtelijke leerstukken als de legitieme

(zie nr. 33 e.v.), de inbreng (zie nr. 53) en de quasi-legaten (zie nr. 45 e.v.).

Fiscaal

Er bestaat ook fiscaal erfrecht, waar in het bijzonder de Successiewet 1956 (SW 1956) en onderdelen van de Wet inkomstenbelasting 2001 (Wet IB 2001) genoemd kunnen worden, zoals de defiscalisatie van erfrechtelijke aanspraken (art. 5.4 Wet IB 2001).

Nederlands erfrecht?

Bij het openvallen van een nalatenschap met internationale aspecten (gewone verblijfplaats in buitenland, andere dan de Nederlandse nationaliteit, vermogen in het buitenland, enz.) dient de vraag te worden beantwoord of er wel Nederlands erfrecht van toepassing is. In dit kader is art. 10:145 e.v. BW van toepassing en per 17 augustus 2015 de Europese Erfrechtverordening (hierna: Erfrechtverordening). De algemene regel betreffende het toepasselijke recht op de erfopvolging treffen we aan in art. 21 Erfrechtverordening:

‘1. Tenzij in deze verordening anders is bepaald, is op de erfopvolging in haar geheel het recht van de staat van toepassing, waar de erflater op het tijdstip van overlijden zijn gewone verblijfplaats had.

2. Als, bij wijze van uitzondering, uit alle omstandigheden van het geval blijkt dat de erflater op het tijdstip van overlijden een kennelijk nauwere band had met een andere staat dan de staat van welke het recht op grond van lid 1 van toepassing zou zijn, is het recht van die andere staat op de erfopvolging van toepassing.’

De erflater kan het heft zelf in handen nemen door een rechtskeuze uit te brengen, zo blijkt uit art. 22 Erfrechtverordening:

1. Een persoon kan als het recht dat zijn erfopvolging in het geheel beheerst, het recht van de staat kiezen, waarvan hij op het tijdstip van de rechtskeuze of op het tijdstip van overlijden de nationaliteit bezit. Een persoon die meer dan een nationaliteit bezit, kan het recht kiezen van een van de staten waarvan hij op het tijdstip van de rechtskeuze de nationaliteit bezit.
2. De rechtskeuze wordt uitdrukkelijk gedaan in een verklaring in de vorm van een uiterste wilsbeschikking of blijkt duidelijk uit de bewoordingen van die beschikking.
3. De materiële geldigheid van de handeling waarbij de rechtskeuze wordt gemaakt, wordt bepaald door het gekozen recht.
4. Elke wijziging of herroeping van de rechtskeuze moet voldoen aan de vormvoorschriften voor de wijziging of de intrekking van een uiterste wilsbeschikking.'

Dit zijn evenwel slechts de hoofdregels. De Erfrechtverordening bevat ook, net als het Haags Testamentsvormenverdrag 1961, regels betreffende de testamentaire vorm, alsook de rechtsmacht en de erkenning en tenuitvoerlegging.

2 *Saisine en opvolging onder algemene titel*

Saisine

De erfgenaam, of de erfgenamen gezamenlijk, volgt/volgen de overledene, de erflater, op in zijn voor overgang vatbare rechten en in zijn bezit en houderschap. De erfgenamen worden van rechtswege schuldenaar van de schulden van de erflater die niet met zijn dood tenietgaan (art. 182). De erfgenaam zet de overledene als het ware voort, oftewel 'le mort saisit le vif', ook wel de 'saisine' genoemd. Ook wordt gezegd dat 'de dode de levende de hand reikt'.

Uitzondering saisine

De wettelijke verdeling maakt overigens, wat betreft de goederen van de nalatenschap, een inbreuk op deze regel. Als de wettelijke verdeling werkt, volgt slechts de langstlevende op in de goederen. Er is geen moment, anders dan bij de ouderlijke boedelverdeling het geval was (art. 1167 (oud) BW), waarop de langstlevende en de kinderen in een onverdeeldheid zitten (zie nr. 16). Bij de wettelijke verdeling is in die zin dan ook geen sprake van een daadwerkelijke verdeling.

Erfgenamen verkrijgen onder algemene titel (art. 3:80 BW). Er is geen overdracht nodig; het overlijden als zodanig is voldoende voor de overgang. De opvolging onder algemene titel kenmerkt zich in het feit dat de opvolging het gehele vermogen, of een evenredig aandeel daarin, betreft en niet specifieke goederen. Dit is anders bij een verkrijging op grond van een legaat. Een legataris verkrijgt onder bijzondere titel (zie nr. 29).

3 Twee soorten erfrecht: ab intestaat en testamentair erfrecht

Twee soorten erfrecht

Er kunnen als het ware twee soorten erfrecht worden onderscheiden (art. 4:1 BW):

- het ab intestaat erfrecht, oftewel het versterferfrecht; en
- het testamentaire erfrecht, oftewel het erfrecht krachtens uiterste wilsbeschikking.

Het onderscheid is van groot belang.

Indien vader zijn twee kinderen Jan en Piet tot erfgenaam benoemt, en Piet komt vóór vader te overlijden, dan is Jan enig erfgenaam (art. 4:48 BW). Zou vader niet over zijn nalatenschap beschikt hebben, dan zou bij vooroverlijden van Piet het kind van Piet bij plaatsvervulling voor Piet opkomen (art. 4:12 BW) (zie nr. 12).

In het testamentaire erfrecht kennen we, behoudens art. 4:27 BW, geen plaatsvervulling. Zie ook art. 4:9 en 4:56 BW voor de bestaanseis. In het testamentaire erfrecht bestaan er uitzonderingen op de bestaanseis. Zie nr. 7.

Samenloop

Versterferfrecht en testamentair erfrecht kunnen ook samenlopen, bijvoorbeeld in het geval dat niet over de hele nalatenschap is beschikt of als er een testamentaire wijziging is aangebracht op de versterferfrechtelijke wettelijke verdeling (zie nr. 15 en 21).

Figuur 1 Twee soorten erfrecht

